

ARHITECTONICA FILOSOFIEI PENTADICE ÎN MOMENTUL EXISTENȚEI NEMIJLOCITE

VICTOR EMANUEL GICA

Sistemul Filosofiei pentadice al lui Alexandru Surdu este programat, firește, să cuprindă cinci părți. Trei dintre ele au fost definitivare deja: Transcendența, Subsistența și Existența (Nemijlocită). Două se află încă în curs de elaborare: Ființa și Realitatea.

Încercând aici înscrierea sistemului filosofic al lui Alexandru Surdu într-o tipologie *ad hoc* a sistemelor, deosebim *cinci* tipuri de sisteme filosofice apărute de-a lungul veacurilor: Năvod, Hartă, Arbore, Dicționar, Labirint. Desigur, nu avem pretenția că acestea sunt *toate* tipurile de sisteme și, de asemenea, considerăm și că între cele cinci tipuri se pot introduce și alte tipuri, hibride.

Să descriem, pe scurt, în continuare, aceste tipuri, cărora le-am dat denumirile metaforice de mai sus.

Sistemul de tip Năvod pare a fi cel mai vechi. Construit ca o rețea de concepte, scopul său este să aducă în posesia filosofului, prin mânăuirea adecvată a unui instrument construit nu fără iscusință artistică, o mulțime de cunoștințe văzute ca mijloace de dobândire a înțelepciunii, nu ca un abstract capital al inteligenței. Acest tip de sistem nu are pretenția de a epuiza vreodată rezervorul de cunoștințe al lumii, nici de a înlocui lumea însăși prin cunoașterea ei. Fiecare cunoștință dobândită își are propria ei valoare, așa cum, în pescuitul cu năvod, fiecare captură este prețuită în felul ei de pescar. În opinia noastră, reprezentativ pentru acest tip de sistem filosofic este Aristotel.

Sistemul de tip Hartă vizează furnizarea unei imagini cât mai exacte a lumii. Imaginea nu trebuie confundată nicidecum cu vreo reproducere artistică, tip de reproducere care, în sistemul tip Hartă, este văzut ca profund nefilosofic și chiar ca sursă de confuzie, deși se poate sesiza uneori, din partea promotorilor acestui tip de sistem, o anumită fascinație pentru sursele de confuzie din filosofie (este cazul lui Wittgenstein). Cunoașterea reprezintă, în această variantă, strict corelația dintre ceea ce se găsește pe teren și ceea ce se găsește pe hartă. Ceea ce nu poate fi reprezentat pe hartă – datorită unor împrejurări ce țin de însuși felul în care se alcătuiesc hărțile – din acest punct de vedere, nu face obiectul de interes al filosofiei, chiar dacă, eventual, există. Cea mai reprezentativă formă luată de acest tip de sistem este, considerăm, filosofia fundamentelor matematicii a secolului al XX-lea.

Sistemul de tip Arbore a fost idealul filosofiei moderne. Părintele lui este, desigur, Descartes, cel care ne-a și zugrăvit portretul întregii cunoașteri sub forma

unui Arbore, ale cărui rădăcini sunt metafizica, trunchiul este fizica, iar ramurile celelalte științe. Cu toate că acest tip de sistem a fost de multe ori numit „mecanicist”, el este, într-o măsură deloc neglijabilă, cel mai „organicist” dintre toate. Cunoștințele apar în acest mod de a vedea sistemul ca părțile organice ale unui întreg (fructe, flori, ramuri, scoarță etc.), sistemul însuși putând fi descris nu doar în termeni vegetali, ci ca viețuitor în genere. De altfel, parcă însuflețit, acest tip de sistem se propagă, tinzând să se substituie lumii pe care o explică.

Sistemul de tip Dicționar ne trimite către *characteristica universalis* a lui Leibniz. În acest tip de sistem, fiecare idee captează și ține fixă, prin intermediul uzului de ideograme, existența. Este, poate, cea mai bine formulată pretenție a rațiunii de a lua în posesie existența, etichetând-o o dată pentru totdeauna și forțând-o apoi să se conformeze regulamentelor care i s-au prescris. Raționalul și iraționalul sunt aici reglementate după modelul dicționarelor. Cuvintele excluse din dicționar, chiar dacă se folosesc adesea în viața de zi cu zi, nu sunt acceptate în limbajul cizelat al celor care vorbesc ca în cărți.

Sistemul de tip Labirint este, ca și cel de tip Năvod, o rețea de concepte. Numai că, spre deosebire de primul caz, ceea ce contează acum nu mai este pescuitul, ci însăși instrumentul de pescuit. Cunoașterea apare acum ca produs al interacțiunii dintre conceptele instrumentului de cunoaștere, ca factor de coeziune între componentele sistemului. Acest tip de sistem, care se generalizează în zilele noastre tot mai mult, este preocupat în mult mai mică măsură (de fapt, tinde să se dezintereseze complet) de ceea ce ar putea extrage din existență. Existența, în sensul el clasic, poate fi, în cel mai bun caz, un pretext pentru sistem. Virtualul precumpănește față de actual. În tipul Labirint, existența este *relația* dintre conceptele care-l compun. Relația capătă acum un statut de sine stătător.

Să fie aceste cinci tipuri de sistem în competiție? Este de dorit supremația unuia dintre ele? Să fie întreg adevărul concentrat într-unul dintre ele, iar eroarea să domnească peste celelalte? Întrebările acestea nu sunt lipsite de tâlc. Desigur că, în măsura în care constructorul de sistem filosofic se angajează cu toată energia în definitivarea unuia sau altuia dintre cele cinci tipuri, el este simultan constrâns să înlăture dificultățile pe care i le pune dinainte materialul deja organizat, după propriile reguli, de celelalte. Fie că vrea, fie că nu, constructorul este obligat să-și înceapă construcția printr-o acțiune prealabilă de *demolare*. Cu toate că fiecare dintre tipurile de sistem descrise a avut deja virtuțile lui incontestabile, relevate din plin de istoriile filosofiei, în măsura în care optăm pentru unul dintre ele ajungem să le respingem pe celelalte. Dar, tot istoria filosofiei ne arată, nici o respingere n-a fost destul de convingătoare încât să scoată complet din circulație ceea ce a respins. Pe o cale sau alta, fiecare dintre cele cinci tipuri, după ce a fost evacuat din filosofie, a găsit o cale de a se reîntoarce în ea, ceea ce este o dovadă, poate, că fiecare face parte din filosofie, în felul său.

Noutatea sistemului filosofiei pentadice pare a consta tocmai în capacitatea lui de a găsi un spațiu propice de dezvoltare pentru toate cele cinci tipuri pe care le-am inventariat. Sistemul filosofiei nu este sistemul Transcendenței, cel al Subs-

tenței, cel al Existenței Nemijlocite, cel al Ființei ori cel al Realității. Din perspectiva fiecărei componente a sistemului, sistemul se configurează cu totul altfel, cu toate că nu avem de-a face cu o colecție de sisteme lipsite de legătură între ele.

Cele trei părți deja publicate ale filosofiei pentadice ni se par a ilustra convingător ipoteza pe care-o propunem. Dacă, din perspectiva Transcendenței (și chiar a Existenței Nemijlocite), primul tip de sistem pe care l-am descris pare a fi cât se poate de adecvat, el nu mai apare la fel de util în contextul Subsistenței, pe care îl vedem mai bine aproximat într-un sistem de tip Arbore, în care Ipostazele Subsistenței par a se organiza firesc.

Pe de altă parte, tipurile Hartă sau Dicționar ar putea (ne permitem să anticipăm) să fie cât se poate de adecvate Ființei, în vreme de Labirintul pare predestinat să fie măcar o bună denumire pentru Realitate.

Așteptând cu interes apariția celorlalte părți ale filosofiei pentadice, ni se pare că ceea ce putem examina până acum din această filosofie dovedește deja că, considerat cum se cuvine, sistemul filosofic rămâne mult mai actual decât se bănuiește.